

О. І. Заграновська,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

МОВЛЕННЄВІ АКТИ НЕЗГОДИ В КОНТЕКСТІ КОМУНІКАЦІЇ

У статті досліджується поняття мовленнєвого акту незгоди в контексті комунікації. Аналізуються найуживаніші лексичні та граматичні засоби висловлювання незгоди у процесі людського спілкування. На прикладах сучасної англійської мови показано, яким чином співрозмовники можуть виражати свою незгоду чи несхвалення щодо дій чи поведінки у конкретній мовленнєвій ситуації.

Ключові слова: мовленнєвий акт незгоди, комунікативний процес, засоби вираження незгоди.

В статье исследуется понятие речевого акта, что выражает несогласие в контексте коммуникации. Анализируются часто употребляемые лексические и грамматические способы выражения несогласия в процессе общения. На примерах современного английского языка показано, каким образом участники коммуникации могут высказывать свое несогласие или неодобрение действием или поведением в конкретной ситуации общения.

Ключевые слова: речевой акт несогласия, коммуникативный процесс, способы выражения несогласия.

The research focuses on the notion of the speech act of disagreement and its usage in the context of communication. The widely-used lexical and grammatical means of expressing disagreement in the communicative process are analyzed. The contemporary English examples are given to show in what ways the interlocutors can display their disagreement or disapproval towards the conduct in a concrete communicative situation.

Key words: the speech act of disagreement, the communicative process, means of expressing disagreement.

У сучасній лінгвістиці помітно зростає інтерес до вивчення проблеми мовленнєвого спілкування. Теорія мовленнєвого впливу на процес комунікації стає дедалі привабливішою для досліджень.

Відомо, що спілкування людей відбувається у межах комунікативного акту (далі – МА), складовими якого є особистості учасників комунікації (адресанта і адресата) як носіїв соціальних ролей, психічних властивостей, психологічних якостей, духовних, естетичних тощо ідеалів, когнітивних особливостей, конститутивні елементи спілкування; повідомлення, яке поєднує комунікантів тощо [2, с. 186].

Основи теорії МА було закладено Дж. Остіном у 1955 р. у межах Джеймсівського курсу, читаного ним у Гарвардському університеті. У 1962 р. його погляди знайшли своє втілення у посмертно виданій книзі «Слово як дія». Ідеї Остіна розвивали філософи-аналітики, логіки та прагматики Дж. Серль, П. Строссон, Г. Грайс, Дж. Ліч, лінгвісти А. Вежбицька, М. Нікітін та ін. [2, с. 187].

Опираючись на дослідження вчених-лінгвістів типовим можемо вважати таке розуміння МА: «Мовленнєвий акт – це цілеспрямована мовленнєва дія, яка відбувається відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації» [1, с. 136]. Основними ж ознаками МА вважають інтенціональність (умисність), цілеспрямованість і конвенціональність.

Варто зазначити, що передумовою здійснення МА є наявність адресанта і адресата повідомлення, які постають у певних соціальних ролях, володіють спільним фондом мовленнєвих навичок, знань та уявлень про світ, а також наявність певного предмета мовленнєвої комунікації [9, 80].

Останнім часом мовознавців дедалі більше цікавить питання МА згоди та незгоди, як одного з основних комунікативних механізмів врегулювання взаємин у суспільстві. Вираження згоди та незгоди активно вивчається і у філософії, і в логіці, і особливо в лінгвістиці, незалежно від зміни наукових парадигм, шкіл та напрямів. Цим питанням займаються такі вчені, як І. М. Рудик, М. Н. Глазичева, О. В. Озаровський, О. В. Молчанова, Т. М. Свиридова, І. В. Галактіонова, Н. К. Войцехівська, та ін. [5]. Однак єдиної концепції щодо вивчення МА згоди /незгоди не існує. А надто особливу увагу привертає проблема МА незгоди. Цій проблемі і досі не присвячено спеціальних праць і вона все ще на стадії дослідження, що і зумовлює актуальність даної теми.

Метою нашого дослідження є розглянути та показати на англомовних прикладах найуживаніші засоби вираження МА незгоди в контексті комунікації.

Предметом дослідження є МА незгоди у процесі спілкування.

Аналіз проводимо на матеріалі сучасної англійської мови.

Досліджено, що мовленнєва діяльність складається з сукупності МА. У процесі МА здійснюється передача мовленнєвого повідомлення від одного або декількох учасників спілкування іншому або іншим учасникам спілкування. Оскільки МА – це дія, то при його аналізі використовуються ті ж категорії, які необхідні для характеристики та оцінки будь-якої дії: суб'єкт, мета, спосіб, інструмент, засіб, результат, умови, успішність і т.п.

МА незгоди в певній ситуації залежно від способу і форми вираження може належати до будь-якого з таких класів:

1) репрезентативи – висловлювання, спрямовані на те, щоб зафіксувати відповідальність мовця за повідомлення, за істинність судження;

2) директиви, чия ілокутивна спрямованість полягає в прагненні мовця домогтися того, щоб слухач щось вчинив;

3) комісиви – іллокутивні акти, спрямовані на те, щоб змусити вже не слухача, а мовця здійснити певну майбутню дію або дотримуватися певної лінії поведінки;

4) експресиви – іллокутивна мета яких висловити психологічний стан, що задається умовою щирості відносно стану речей;

5) декларативи – це мовленнєві акти, результатом яких є здійснення справ, представлених в їх пропозиційному змісті.

МА незгоди об'єднує всі види негативної реакції: спростування, заперечення, осуд, висловлення невдоволення, несхвалення. При комплексному дослідженні МА незгоди до уваги беруться наступні фактори:

1) комунікативна мета, яка полягає в тому, щоб висловити відсутність згоди стосовно дії або висловлювання співрозмовника; при цьому висловлювання, як правило, постає як повідомлення інформації або як оцінка інформації співрозмовника;

2) концепція мовця, який при МА незгоди висловлює певну точку зору, перебуваючи при цьому на протилежних зі співрозмовником позиціях стосовно одного й того ж питання;

3) концепція співрозмовника (як правило, у МА незгоди співрозмовник провокує певну негативну реакцію мовця);

4) зміст подій (основа МА незгоди складає інформування співрозмовника про негативне ставлення мовця до його дії або думки);

5) фактор комунікативного минулого (йдеться про репліки-реакції незгоди такі, як: I am not sure; No, I don't think; Nonsense!; No way! та ін.);

6) фактор комунікативного майбутнього, який передбачає як необов'язкову відповідну репліку, так і відсутність відповіді взагалі;

7) мовне втілення (кожен підтип МА незгоди має в мові певне втілення) [2].

З позицій сучасної теорії комунікації МА незгоди – це реактивний акт, що відображає позицію мовця, протилежну позиції співрозмовника, являє собою інформативне або оцінне висловлювання з різними емоційними відтінками (осуд, несхвалення та ін.) і має певне втілення у мовленні. При комунікативному аналізі МА незгоди обов'язково важливо враховувати деякі прагматичні фактори, до яких належать вік і стать співрозмовників, їх соціальне становище, ментальна характеристика і, звичайно ж, їх світогляд і світобачення.

Висловлювання незгоди виникає в комунікативних ситуаціях певного типу, коли наміри співрозмовників, їх комунікативні установки та сприйняття ситуації є різними.

В основі висловлювання незгоди лежить операція заперечення. У лінгвопрагматиці заперечення розглядається не як граматична, а як прагматична чи функціональна категорія, що виражає незгоду, тобто негативне ставлення мовця до висловлювання співрозмовника.

Під МА незгоди розуміють акт вербальної дії мовця, ілюктивною (комунікативною) метою якого є маркування сказаного співрозмовником, як такого, що не відповідає дійсності або інтересам мовця [6]. Аналіз прикладів на основі вживання таких МА дає нам можливість зробити висновок, що висловлювання незгоди є реакцією на вчинок чи поведінку адресата, чи реакцією на попереднє висловлювання співрозмовника.

Причиною ж виникнення висловлювання незгоди може бути сам характер мовця чи його негативне ставлення до адресата. Мовець може спростувати висловлювання співрозмовника як таке, що не відповідає дійсності, тобто хибне. Мовець може не погодитися з докором чи звинуваченням на свою адресу, або відповісти відмовою на прохання співрозмовника надати йому певну інформацію. Невідповідні обставини спілкування, ступінь знайомства і взаємовідносини між комунікантами можуть також призвести до виникнення висловлювання незгоди.

Висловлювання незгод може виражатися різними мовними засобами.

Воно може збігатися за обсягом з реченням. Найчастотнішими є розповідні та заперечні речення, де вживаються заперечна частка *not*, заперечні займенники чи прислівники. Висловлювання, що містить розповідне стверджувальне речення, не виражає незгоду, а є імпліцитним, прихованим і трактується як висловлювання незгоди в конкретній комунікативній ситуації.

У висловлюванні незгоди, що містить наказове речення, мовець заперечує проти виконання адресатом певної дії. Висловлювання незгоди, котре містить питальне речення, виражає обурення, здивування, знервованість мовця [6].

Існують прямі і непрямі засоби вираження незгоди. До прямих засобів можна віднести граматичне і лексичне заперечення, а до непрямих засобів – лексичні одиниці оціночної семантики, висловлення співчуття, емоційно-експресивні слова, вирази-сумніви і деякі певні кліше, властиві мовленнєвим актам незгоди.

Стосовно граматичних засобів вираження незгоди, варто зазначити, що це є об'єднані в речення моделі та структури, за допомогою яких мовець у процесі комунікації висловлює свою незгоду щодо якої-небудь ситуації спілкування. Найпоширенішими у вживанні є граматичні форми: *do not*, *can not*, *is not*, *would not*, *should not*, *can not agree with* та ін.

До лексичних засобів вираження незгоди відносять наступні лексичні одиниці і моделі: *Nonsense!*; *Rubbish!*; *You are crazy!*; *You must be kidding!*; *hardly*; *impossible*; *sorry but*.

Наведемо тепер кілька прикладів вираження незгоди граматичними та лексичними засобами у процесі спілкування.

Незгода передбачає негативну реакцію на слова адресанта чи несхвалення його слів. **Прикладом** цього можуть бути наступні комунікативні акти:

«No, I disagree. I don't think this is a good idea.»

«I'd say you're at least seventy-five percent Welsh, Mr. Trent.» «That's rubbish», said the other man crossly.

«I think she is wonderful!» «Wonderful?» I said. «I would hardly call her that.»

«What if we take kids for a walk with us?» «Impossible! It's rather frosty outside, they had better stay at home.»

«You've taken the Hippocratic oath, haven't you?» «Doctors don't take the Hippocratic oath any more. That's a myth» [10].

The camerlengo looked out of the window at the gathering masses. «I need to make an address». Olivetti shook his head. «No, signore. That is exactly what Illuminati want you to do – confirm them, empower them. We must remain silent». [9].

«We need to call Interpol», Victoria said. Even to herself, her voice sounded distant. «We need to call the proper authorities. Immediately». Kohler shook his head. «Absolutely not» [9].

Якщо найчастіше МА згоди виражається іменником agreement, та різними відтінками даного слова, то для вираження незгоди ми вживаємо такі іменники, як: argument (суперечка), conflict (конфлікт), clash (зіткнення, протиріччя), disagreement (незгода), difference (відмінність), discord (розбіжність), dissent (незгода), misunderstanding (непорозуміння), та ін.

Приклади:

Згода: *At last she gave her assent to the proposal.*

He eagerly consented to complete the project.

Jane expressed her concurrence with the suggestion.

I would agree to give him a second chance if he could promise me to never do the same things again.

Незгода: *He could hardly control his emotions. There was written an ultimate disagreement on his face.*

After receiving the professor's dissent, she stopped working on the paper.

I broke the vase during an argument with my husband.

Under no circumstances would my parents agree to let this indecent man into their house.

The reason for their splitting up was mere discord in their political views.

Отже, підсумовуючи усе вище викладене, варто підкреслити, що поняття МА посідає вагоме місце в сучасній комунікативно зорієнтованій лінгвістиці. МА незгоди є складним, і досі не остаточно вивченим явищем.

У процесі комунікації він виражає негативне ставлення до дії, висловлювання чи поведінки співрозмовника, має певний набір лексичних та граматичних засобів вираження, використання яких у конкретній ситуації залежить від особливостей мовленнєвої ситуації.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 136-137.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи: Монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 256 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич // Підручник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2009. – 344 с.
4. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория: Монография / В.Н. Бондаренко. – М. : Наука, 1983. – 212 с.
5. Любимова М.К. Интенциональные смыслы согласия и несогласия в русских и немецких дискурсах совещаний и переговоров: автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. К. Любимова. – [Б.г.]: [б.и.], 2004. – 13 с.
6. Рудик І. М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди/незгоди в сучасній англійській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / І. М. Рудик; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2000. – 20 с.
7. Семенюк О. В. Основи теорії мовної комунікації / О.В. Семенюк, В. Ю. Парашук // Навчальний посібник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2010. – 238 с.
9. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації / О. В. Яшенкова // Навчальний посібник. – Видавничий центр «Академія», 2010. – С. 80.
10. Brown D. Angels and Demons / D. Brown. – Great Britain, 2001. – 620 p.
11. French N. The Safe House / N. French. – London, 2008. – 264 p.